

PAPER DETAILS

TITLE: Mülteci Çocukların Sosyalleşmelerinde Öğretmenlerin Rolü Üzerine Nitel Bir Çalışma

AUTHORS: Nilüfer DEMİR

PAGES: 390-400

ORIGINAL PDF URL: <https://dergipark.org.tr/tr/download/article-file/1619760>

Mülteci Çocukların Sosyalleşmelerinde Öğretmenlerin Rolü Üzerine Nitel Bir Çalışma*

A Qualitative Study on the Role of Teachers in Socializing Refugee Children

Nilüfer DEMİR*

Öz

Etkileşim bireyler arasında karşılıklı olarak gerçekleşen duygusal, düşünsel ve davranışsal bir etki-tepki ilişkisidir. Sosyoloji bu etkileşim süreci içinde özellikle toplumsal davranışlarda oluşan değişimle yakından ilgilenmektedir. Çalışma bu bağlamda etkileşim süreçleri içindeki mülteci öğrencilerin, sosyalizasyon süreçleri içinde yer alan yakınlaştırmacı süreçler (uyum, işbirliği ve bütünleşme) ile uzaklaştırmacı süreçler (rekabet ve çatışma) içine girmelerinde, öğretmenlerin rolünü ortaya koymayı amaçlamaktadır. İzmir ili Buca ilçesinde bulunan Recep Ersayın İlköğretim okulu örneklemini ile sınırlandırılmış olan çalışmada, nitel araştırma yöntemi ile yarı yapılandırılmış görüşme formu ile derinlemesine mülakat yapılmıştır. Çalışmamızda yakınlaştırmacı süreçlere öğretmenleri tarafından yönlendirilen çocukların, çevreleriyle bütünleşme eğilimi içinde oldukları, uyumlu ilişkiler kurdukları, kendilerini kolaylıkla ifade edebildikleri, akranlarıyla ve öğretmenleriyle işbirliklerine yatkınlıklarının arttığı, kuralları daha kolay öğrenebildikleri, toplumsal ve kültürel değerleri daha kolay kabullendikleri görülürken, ilişkilerinde çocukları uzaklaştırmacı sürece yönlendirmenin, rekabet ve etiketleme içine sokmanın, onların toplumla ve çevreleriyle olan etkileşimlerini olumsuz etkilediği, bu durumun uyumsuz sosyal davranışlar içinde olmalarına sebep olduğu görülmektedir.

Anahtar sözcükler: Göç, etkileşim, sosyalizasyon, mülteci çocuklar.

Abstract

Interaction is an emotional, intellectual and behavioral impact-reaction relationship between individuals. Sociology is particularly interested in the change in social behaviors during this interaction process. In this context, the study aims to demonstrate the role of teachers in engaging refugee students in interaction processes with convergent processes (adaptation, cooperation and integration) and distancing processes (competition and conflict) within the socialization processes. In the study, which was limited to the sample of Recep Ersayın Primary School in Buca district of İzmir province, an in-depth interview was conducted with semi-structured interview form with qualitative research method. In our study, it is seen that children who are directed by their teachers to convergence processes tend to integrate with their environment, form harmonious relationships, express themselves easily, have an increased susceptibility to cooperation with their peers and teachers, learn the rules more easily, accept social and cultural values more easily, while directing children to the distancing process in their relationships, engaging in competition and labeling,

* Uluslararası Göç Önümüzdeki Yirmi Yılın Projeksiyonu ve Ötesi Kongresinde özet bildiri olarak sunulmuştur.

* Doç. Dr., Dokuz Eylül Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi, Sosyoloji Bölümü, eposta: nilufer.ozcandemir@deu.edu.tr, ORCID: 0000-0002-0626-6251

negatively affecting their interactions with society and their environment, causing them to engage in incompatible social behaviors.

Keywords: Migration, interaction, socialization, refugee children.

Giriş

Her sosyal sistem ilişkiler ağıdır ve bireylerin arasındaki etkileşim süreçlerinin bir bütünüdür. Sistem içerisinde bulunan her birey, oynadığı roller çerçevesinde bir ya da daha fazla rol arkadaşı ile etkileşim halinde bulunan ilişkiler kompleksiyle kuşatılmıştır. İşte bu sözü edilen roller ve bu rol çantası içindeki davranış eğilimleri, öğrenme sonucu elde edilmektedir. Bireyin topluma katıldığı andan itibaren tüm yapıp etmeleri, bu öğrenme süreci içinde gerçekleşen koşullarıdır. Toplumsal sistemin tanımladığı hareket etme, davranış oluşturma ve hissetme yollarını ki; bunlar aslında toplumsal değerlerdir, birey öylesine "öğrenir" ki, o kadar içselleştirir ki, bunların tamamını, öncelikle kişiliğinin sonrasında da kimliğinin bir parçası haline getirir.

Bu öğrenme sürecinde birey, içinde bulunduğu sosyokültürel çevrenin ya da daha geniş bir ifadeyle söylersek toplumun yaşama biçimini, hayat tarzını öğrenmektedir. Bu değerlerle yüklü olan yaşam tarzının, bireydeki yapılanma sürecine de sosyalizasyon adı verilir. Toplumsal sistem açısından sosyalizasyon, kültürün aktarılması ve bireyin toplumsal hayatın organize edilmiş biçimine uydurulmasının yoludur (Parsons, 1963, s. 93). Bu öğrenme sürecinde değerler ve belirlenen kalıp davranışlar sonucunda birey, içinde bulunduğu topluma ya da gruba ait biri haline gelir. Toplumsal yapıda “biri” olmanın yolu, bu sözü edilen sosyalleşme sürecinden geçer.

Çalışmamızın yola çıkış amacı tam da bu noktada, yaşamdan bir örnekle anlatılabilir. Bize aktarılan mülteci çocuklarla yapılan bir çalışma sırasındaki sohbet esnasında, Suriyeli bir göçmen çocuğa, büyüyünce ne olacaksın denildiğinde, yanıtı hiç düşünmeden “Türk askeri” olacağım olmuştur. Kendisine “ama sen Suriyelisin, asker olabilirsin elbette ancak neden Türk askeri olacağım” diyorsun diye sorulduğunda ise; çocuk, “savaştan kaçarken günlerce aç ve susuz yola devam ettik, Türkiye’ye geldiğimizde perişandık, o halimi gören bir Türk askeri yanıma geldi ve bana su verdi, o anı hiç unutmuyacağım, bu yüzden ben de onun gibi olacağım” şeklinde cevaplamış. İşte burada da görülebileceği gibi toplumsal yapıda biri olma, içinde sosyalleşilen gruba ait olma isteği, aslında bireyin toplumsal hayatta varoluşunun en temel isteklerinden biridir.

Sosyalizasyonu sadece bireyin standart bir davranış kalıbına uyarak biçimlenmesi olarak da düşünmememiz gerekir. Birey toplumsal hayatın içinde diğerleriyle pek çok etkileşime girer ve kendi yapısına uygun olan, ona özgü olan davranış tarzlarını, kurduğu bu etkileşimler sayesinde oluşturur (Demir, 2019, s. 61). Sosyoloji literatüründe bireylerarası ilişki ile vurgulanan, sosyal etkileşim sürecidir. Sosyal etkileşim, biteviye şekilde süreklilik taşıdığı için, bu sürecin oluşmasında gerçekleşen etki ile bireylerin, karşılıklı olarak duygu, düşünce, tutum ve toplumsal davranışlarının değişmesi mümkün olmaktadır. Burada karşılıklı olarak bireylerin birbiriyle etkileşimi sonucu değişen bu duygu, düşünce, tutum ve toplumsal davranışların kaynağında da sosyal, kültürel, ekonomik ya da siyasi yapılar bulunmaktadır (Sakallı, 2001, s. 14).

Bireyler ve gruplar arasındaki sosyalizasyon süreci içindeki etkileşim türleri, yarışma, çatışma, işbirliği, uyum, benzeşme olarak ele alınır. Bu etkileşim türlerinden ilki; yakınlaştırmacı süreçlerdir ki, işbirliği, uyum ve benzeşme süreçlerinden oluşur, diğeri de uzaklaştırmacı süreçler olarak adlandırılır, çatışma ve yarışma süreçlerinden oluşur.

Sosyal değişimin bir yandan nedeni diğer yandan sonucu olan yarışma, belirli bir amacı gerçekleştirmek için bireylerin ya da dahil oldukları grubun gösterdikleri tüm etkileşimleri ifade eder. Yarışmanın normları, içinde bulunulan toplum tarafından oluşturulur ve toplumun ya da grubun tüm üyelerince kabul edilir. Sosyal sistemde yarışma, kendini iki farklı açıdan göstermektedir. Bunlardan ilki, bireyin kendisi ile yarışmasıdır ki; bu genellikle etkileşim türlerinden işbirliği ile sonuçlanmaktadır. Amaçları doğrultusunda ortak bir hedefe ulaşma gayreti içinde olan bireylerin ya da grupların, hedefe ulaşma yolunda karşılaşacakları zorlukları yenebilmek ve hedefe ulaşma noktasında, ortak hareket

edebilmek için birlikte çalışmaları durumu, işbirliği olarak adlandırılmaktadır. Rekabet içinde olanların birbirleri ile yarışması ise genellikle çatışma ile sonuçlanmaktadır (Demir, 2019, s. 73).

Nasıl ki yarışma sürecinin, bir görünümü ortak hedef/hedefler için bir mücadele olarak kabul ediliyorsa, işte bu ortak hedefler yerine bireylerin birbirleriyle mücadeleye girmeleriyle de çatışma süreci başlamaktadır. Zaman içinde çatışanlar, ortak hedefler yerine, ilgilerini karşı tarafın yetersizliklerine yoğunlaştırmaya başladıklarında, benzerlikler yerine farklılıkların vurgulandığı bir sosyal yapı ortaya çıkmaktadır. Çatışmada odak noktası, güç ve kaynakların yönetimidir. Çatışmayı, birbirine uymayan farklı amaçlar içinde bulunan bireyler arasındaki ilişkiler olarak tanımlayan Dahrendorf, güç ve kaynakları ele geçirmek için gerçekleşen bu rekabeti, evrensel olarak kabul etmektedir (Kinloch, 2014, s. 220). Bu bağlamda çatışmanın süreci uzadıkça ve şiddeti arttıkça, ortak hedeflerin reddedildiği ve etkileşim ağının yok olduğu görülmektedir.

Sosyal etkileşim tiplerinden bir diğeri olan uyum ise, hem bireyi hem de içinde bulunduğu sosyo-kültürel çevreyi kapsayan bir süreçtir. Bireyin bu süreci başarılı bir şekilde geçirmesi uyum sağlama kapasitesine bağlıdır (Zatsrow ve Kirst-Ashman, 2014, s. 65). Uyum kısaca, bireylerin içinde bulundukları sosyo-kültürel çevrenin etkileri sonucunda davranışlarındaki değişimlerdir. Toplumda bireyler, neyin doğru neyin yanlış olduğunu bilme ve toplum tarafından kabul edilme gereksinimi içindedirler. Toplumsal yaşamda sosyal normların kabulü sayesinde bireylerin sözü edilen gereksinimlerinin de karşılanması, mümkün olmaktadır (Aronson, Wilson ve Akert, 2012, ss. 420, 439). Bu bağlamda uyum süreci sözü edilen bu aidiyet ihtiyacının karşılanmasında önemli bir etkiye sahiptir.

Son olarak söz edeceğimiz etkileşim türelerinden olan benzeşme ise, sosyal yapı içinde bireylerin, diğerleriyle benzer düşünce, duygu, değer, tutum ve davranışları paylaşmalarıdır. Paylaşım öncesi ve sonrasında bireylerdeki düşünce, duygu ve davranışlar birbirinden farklılık gösterir. Sosyalizasyon süreçleri içinde yeralan benzeşme süreci aracılığıyla, bireyler kültürel yapıya uyarlanırlar, toplumun sosyo-kültürel özelliklerini benimser ve içinde bulundukları toplumsal yapıya uygun yeni davranış örüntüleri oluştururlar. Bu bağlamda benzeşme, bireyin, başkalarının beklentilerini paylaşmak suretiyle onlar gibi olmasını, onlardan biri olmak amacıyla diğerlerine benzemeye çalışmasını ifade eder.

Amaç

Mülteci çocukların eğitimi en temel insan hakkıdır. Dünyadaki tüm devletler mülteci çocukların tamamına temel eğitim verme yükümlülüğü taşımaktadır (UNICEF, 2020). Konunun temel insan hakları olmasının ötesinde, çocuğun topluma kazandırılması süreci hayati önem taşımaktadır. Çünkü bu aslında bir uyum sürecidir ve geline yeni toplumun değerleri, yaşam biçimi, hayata bakışı eğitim süreçleri aracılığıyla çocuğa aktarılmaktadır. Eğitim yoluyla mülteci çocuklar içinde bulundukları toplumla bir bağ kurabilmekte ve bu sayede de kendilerini geleceğe hazırlamaktadırlar.

Çalışmamızın amacı mülteci çocukların sosyalizasyon süreçleri içinde yer alan yakınlaştırmacı süreçler (uyum, işbirliği ve bütünleşme) ile uzaklaştırmacı süreçlere (rekabet ve çatışma) içine girmelerinde, öğretmenlerin rolü üzerine odaklanmaktadır.

Yakınlaştırmacı süreçlere öğretmenleri tarafından yönlendirilen öğrencilerin, çevreleriyle uyumlu ilişkiler kurdukları, işbirliklerine yatkınlıklarının arttığı, toplumsal değerleri daha kolay kabullendikleri, ilişkilerinde uzaklaştırmacı sürece yönlendirilen öğrencilerin, toplumla ve çevreleriyle olan etkileşimlerinin olumsuz etkilendiği, bu süreçlerin olumsuz sosyal davranışlar taşımalarına sebep olduğu görülmektedir. Bu bağlamda çalışmanın temel araştırma problemi; farklı sosyal gruplara mensup öğrencilerin hangi sosyalizasyon süreçlerinden geçtiğini ortaya koymak ve bu süreçler içinde diğerleriyle yaşadıkları ilişkilerde öğretmenlerin rolünü tespit etmeye çalışmaktır.

Yöntem

Türkiye’de bulunan 23.09.2020 tarihi itibarıyla yaklaşık 3 milyon 621 bin Suriyelinin 1 Milyon 664 bin 249’u %46.7’si, neredeyse toplam sayının yarısı, 0-18 yaş arasındaki çocuklardan oluşmaktadır

(Mülteciler.org, 2020). Mülteci çocukların, %16'sı geçici eğitim merkezlerinde, %84'ü ise, devlet okullarında eğitim almaktadır.

Araştırma, İzmir Valiliği İl Milli Eğitim Müdürlüğü'nün 1200188877-604.01.02_5297847 sayılı 11/03/2020 tarihli izniyle uygulanmıştır. Araştırmanın evrenini İzmir'de bulunan ilköğretim okulları oluşturmaktadır. Bu evren içinden örneklem olarak seçilen, bölgede sayıca en fazla mülteci öğrenciye sahip olan İzmir, Buca Recep Ersayın İlköğretim okulunun, araştırmanın yapıldığı Mart 2020 tarihinde dört yüze yakın Suriyeli öğrencisi bulunmaktaydı. Okulda görevli olan ve çalışmaya katılmayı kabul eden öğretmenlerle görüşmeler devam ederken, tüm dünyayı ve Ülkemizi de etkileyen Covid19 ile pandemi sürecinin başlaması sebebiyle çalışma, 11-21.Mart.2020 tarihleri arasında gerçekleştirilmiş ve on öğretmen ile sınırlandırılmak zorunda kalınmıştır.

Mülteci çocukların sosyalizasyon süreçlerinde öğretmenlerinin rolünü ortaya koymayı amaçlayan çalışma, nitel bir araştırma olarak planlanmıştır. Çalışmanın araştırma modeli, o anda var olan durumu/olayı/konuyu/kişiyi hiç değiştirmeden tam da olduğu şekliyle betimlemeye çalışan, tarama modeli yaklaşımıdır. Seçilen bu model ile çalışmamızdaki olay, durum ve kişilerin hiç değiştirilmeden, deneysel anlamda onlara etki edilmeden, oldukları gibi tanımlanmaları amaçlanmıştır.

Çalışmada olgubilim araştırma deseni seçilmiştir. Yıldırım ve Şimşek' e göre (2011, s. 72), olgu bilim, yüzeysel olarak farkında olduğumuz ancak derin bir anlayışla değerlendirmedığımız olgulara odaklanmaktadır. Bu olgular toplum içinde, kişisel deneyimler, algılama biçimleri, eğilimler vb. gibi çeşitli biçimlerde karşımıza çıkmaktadır. Karşımıza böylesine çıkmaları, onları kesin bir şekilde bildiğimiz anlamına gelmez, çünkü görünürlüğün üstü çoğu zaman farklı yapılarla örtülüdür, bizim onları anlayabilmemiz için örtülerini açmamız gerekmektedir. Olgu bilim bu üzeri örtülü olan, tam olarak anlaşılmayan, kavrayamadığımız olguları araştırmak için bir çalışma zemini oluşturur. Böylece odaklanılan olgunun onu yaşayan ve yansıtabilecek (paylaşmaya ve anlamaya istekli) bireyler ile görüşülerek, onların deneyimlerine dair detaylı bir betimleme yapılarak, ortaya konulması amaçlanmaktadır.

Araştırmada veriler, yarı yapılandırılmış görüşme formu kullanılarak elde edilmiştir. Öğretmenlerle yapılan mülakatlar tablet ile kaydedilmiş, daha sonra metine geçirilen görüşmelerden elde edilen sonuçların, derinlemesine sunulabilmesi için betimsel analiz yöntemi tercih edilmiştir. Bu amaçla görüşmelerin transkriptleri kodlanmış ve kategoriler oluşturulmuştur. Bilimsel çalışmalarda kodlama ve kategorileştirme sürecinde iki yaklaşım söz konusudur. Bunlardan biri kapalı yaklaşımdır. Bu yaklaşımda temel olarak alınan bir kategori ve kod sistemi kullanılmaktadır. Diğerisi ise, açık yaklaşımdır, elde edilen veriler doğrultusunda kategoriler belirlenmektedir (Bilgin, 2014, s. 11). Çalışmamızda açık yaklaşım kullanılmış, katılımcılarla yapılan görüşmeler sonucunda kategorizasyon oluşturulmuş ve temalar tespit edilmiştir.

Araştırmanın Soru Cümleleri

1. Sosyalizasyon aracı olarak öğretmenlerin rolü nedir, mülteci çocukların uyum/işbirliği süreçleri içine girmeleri için nasıl davranıyorlar? Neler yapıyorlar?
2. Sosyalleşme sürecinde resmi değer ve normların yanında resmi olmayan değer ve normlar da mülteci çocuklara aktarılmakta mıdır? Bu aktarım süreci nasıl gerçekleşiyor? (Örneğin; Sosyalizasyon resmi-sınıf ortamı- ve resmi olmayan-arkadaş grupları- gruplar aracılığıyla süreklilik kazanmaktadır.)
3. Okuldaki rekabet ve yarışma sürecinin etkisiyle mülteci çocuklar arkadaşlarıyla çatışma yaşıyorlar mı? yaşıyorlarsa bunun için öğretmen ne gibi çözümler getiriyor?
4. Mülteci çocukların sosyalleşmelerinde öteki olmamak için benzeşme sürecine girmelerinde, öğretmenler nasıl bir rol oynuyor?

Tablo 1: Katılımcıların demografik özellikleri

Sıra Numarası	Kod Adı	Cinsiyeti	Yaş	Doğum Yeri	Medeni Hal	Mezun Olunan Okul	Mesleki Tecrübe
1	Rengin	Kadın	48	Amasya	Bekar	Uludağ Üni./Ziraat Fakültesi	20 Yıl
2	Can	Kadın	45	İzmir	Evli	Celal Bayar Üni.Demirci Eğitim Fak.	19 Yıl
3	Ayşegül	Kadın	44	Almanya	Evli	Ege Üni. Eğitim Fakültesi	23 Yıl
4	Özüm	Kadın	35	Kayseri	Evli	Erciyes Üni. Sınıf Öğretmenliği	13 Yıl
5	Özlem	Kadın	55	Kozaklı	Evli	Gazi Üni. Eğitim Fakültesi	34 Yıl
6	Canan	Kadın	43	Samsun	Bekar	Samsun Üni. Eğitim Fakültesi	20 Yıl
7	Dilek	Kadın	45	İzmir	Evli	Ege Üni. Edebiyat Fakültesi	21 Yıl
8	Sema	Kadın	47	İstanbul	Evli	İstanbul Üni. Eğitim Fakültesi	20 Yıl
9	Yaren	Kadın	44	Ankara	Evli	Gazi Üni. Eğitim Fakültesi	18 Yıl
10	Sonat	Kadın	43	Ankara	Evli	Gazi Üni. Eğitim Fakültesi	21 Yıl

Çalışmaya katılanların demografik özellikleri, yaş ve cinsiyet dağılımları, doğum yerleri, medeni durumları, mezun oldukları okullar ve meslekteki tecrübelerine bakıldığında, katılımcıların tamamının kadın öğretmenlerden oluştuğu tespit edilmektedir, 35-55 yaş dilimi arasındaki bu öğretmenlerin diğer özelliklerine bakıldığında, sekizinin evli, ikisinin de bekâr olduğu, sekiz öğretmenin üniversitelerin eğitim fakültelerinden, birinin ziraat, birinin de edebiyat fakültesinden mezun olduğu, çalışmada sekiz öğretmenin yirmi yılın üstünde, iki öğretmenin de on yılın üstünde mesleki tecrübeye sahip olduğu görülmektedir.

Tablo 2: Ulaşılan Kategori ve Temalar

Kategori	Temalar
Öğretmenin Rolü	Uyum işbirliği sürecindeki etkisi
	Formal ve İnformal Değer Aktarımındaki etkisi
	Rekabet/ Yarışma Sürecindeki Etkisi
	Benzeşme Sürecindeki Etkisi

Bulgular

Sosyalizasyon Aracı Olan Okulda, Öğretmenlerin Çocukların Uyum/İşbirliği Süreçleri İçine Girmelerindeki Rolü

Okullar toplumsal yaşamda ilk kez, çocukların kişisel olmayan kurallarla ve formel organizasyonların düzeni ile tanıştıkları kurumlardır (Coser ve diğerleri, 1983, s. 107). Çağdaş toplumlarda aşırı uzmanlaşma ve değişimin çok hızlı olması sebebiyle, okullar yeni neslin hem mesleki hem de toplumsal değerlerin aktarımında görevlidir (Shipman, 1968, s. 5).

Okulların gerekli olan becerileri çocuklara kazandırarak sınıf engellerini yok ettiği düşünülse de aslında çocukların sınıfsal ya da ırksal orijinlerinin üstesinden gelmesinden çok topluma uyumlarında takviye edici eğitimler vermekte olduğuna dair güçlü kanıtlar vardır. Yapılan araştırmalarda, sınıfsal geçmişin, okulun çocukları eğitime biçimini açık bir şekilde etkilediği bulunmuştur (Hollingshead, 2007, ss. 229, 230). Yine bir başka araştırma ile öğretmenlerin öğrenciler üzerindeki etkisini inceleyen Theilheimer (2001), öğretmenlerin çocukların okula uyumunu kolaylaştırdığı kadar zorlaştırdığını gösterirken, Taylor ve Sidhu (2012)'de öğretmenlerin kullandıkları, göçmen çocukları koruyucu dilin onların uyum süreçlerine katkısının önemini vurgulamaktadır.

Araştırmamızda öğretmenlerin çocukların uyum ve işbirliği sürecine girmelerinde, kendi kişisel bilgi ve becerilerini kullandıkları, onlara karşı koruyucu bir dil ile yaklaştıkları, bunların da çocukların uyum sürecini kolaylaştırdığı görülmektedir.

... Biz daha çok uyumlarını artırmak için OYUNU denedik, oyun yoluyla. Mesela ben drama çalışması yaptırdım. Kendim. Onlarla yıl boyunca iki tane önce küçük drama alıştırma çalışmaları, sonrada sonunda iki ayrı küçük tiyatro oyunu çıkarttık. Çok güzel sonuçlar aldık. Artık Türkiyeli, Suriyeliyi ayırmak zor oldu sonunda. Çünkü çok güzel ezberlediler. Tabii çocuklar üç yıldır, ikinci sınıfta ben almıştım onları, iki üç yıldır bendelerdi yani, Türkiye'de yaşıyorlardı. O yüzden çok güzel bir süreç oldu. Daha sonra da bunu devam ettirdik, yani dramayla, oyun süreçleriyle, bahçe oyunları oynattık, geziler yaptık, hep bunları Türkiyeli Suriyeli olarak entegrasyon çalışması şeklinde, yakan top turnuvaları düzenledik. Ben bizim okulumuzda oyun yoluyla bu çocukları eğitimin içerisine entegre ettik yani çok sorun yaşamadık çatışma yaşamadı çocuklar. Birbirlerini ayrı görmediler. Türkiyeli Suriyeli diye. Çünkü başta çok çatışma yaşıyordu. Böyle bir çalışma yaptık. Sonuçlarını da çok güzel aldık açıkçası. (Katılımcı 2; Can, Kadın, 45 yaşında)

... Bu çocukta formal değerler oluşmamış, kural bilgisi yok. Ben hep şeyi anlatmaya çalışıyorum, bak kızım benim kuralım bu, mesela basit bir örnek vereyim, benim sınıfımda salyangoz besliyoruz, her gün birimiz onu besleriz dedim, ilk gün o yem verdi. Sabah geldi bana soruyor yine mi vereceğim, hayır hepimizin bir sırası var, bugün sıra kimdeyse o verecek, bizim sınıfımızın kuralları var diyerek biz bunları yapıyoruz anlatmaya çalışıyorum, arkadaşları da aynı şekilde ona anlatıyor. İsteddiği zaman sınıfta kalkmak istiyor ya da başka şeyler yapıyor, çocuklar ve ben, sıraya gireriz, kitaplıktan kitabımızı alırsak, dersimizin öncesinde kitabımızı temin ederiz, masamıza koyarız, işimiz bitince onu kaldırırız, diyoruz, teneffüsü çok algılayamıyor, şimdi beslenme saati, şimdi beslenmemizi yeriz gibi anlatıyoruz. Kuralları anlatıyorum ona hep. Bir de ben özellikle akrandan öğrenmeyi çok önemserim. Akıllı bir kız öğrencim var, boy olarak da fiziken de bir abla gibi. Özellikle onun yanına oturttum ve mesela ben gün içinde matematik problemleri çözerken hepsinin defterini kontrol ediyorum, doğru yapanlara artı veriyorum, en çok artısı olan o gün içerisinde, çok sevdikleri tübitak kitapları var mesela bilim serisi, onları eve götürebiliyor, bunlar sayısı az olduğu için çok kıymetli oluyor o çocuklar için. Ona diyorum ki o yapamıyor, sen ona anlat, yapsın, o da artı alsın. Arkadaşı da ona anlatıyor ve yapıyor. Bu şekilde hem akrandan öğreniyor hem sanki kendi yapmış gibi oluyor, benim yanımda, ben ona artı veriyorum, mutlu oluyor. Mesela

resimler yapıyor bize, herkesin becerisini anlattığı bir dersimiz oluyor, o bize 9'lar çarpmayı bize basit yöntemle anlattı, arkadaşları çok sevdi bunu, desteklediler onu. Müdür yardımcımızı çağırdık, o sınıfımıza geldi diye, şekerlemeler çikolatalar getirdi. (Katılımcı 5, Özlem, Kadın, 55 yaşında)

Sosyalleşme Süreci İçinde, Resmi Değer ve Normların Yanında Resmi Olmayan Değer ve Normların Çocuklara Aktarım Süreci

Sosyalizasyon birimleri iki temel kategoriye ayrılabilir. İlki; Yeni üyelere rollerini nasıl oynayacaklarını öğreten formal mekanizmalar. İkincisi de bireyin kendisinin ve diğerlerinin davranışlarını değerlendirmesine yardımcı olan ve informal bilgiler sağlayan birimler (Goslin, 1971, ss. 13, 14). Birbiriyle temas içinde olan her birey bir sosyalizasyon birimidir. Bu bağlamda aslında toplum genel olarak değerlendirildiğinde bir sosyalizasyon birimidir. Toplum ile birey arasında da birçok küçük gruplar bulunmaktadır. Birey, yeni bir pozisyona geldiğinde ve yeni roller oynamaya başladığında gerekli olan normatif beklentileri, değerleri ve becerileri kazanmak için hem okul gibi formal yapılardan formal yönergeler hem de daha az formal olan ancak yine de kurumlaşmış davranış örüntülerine sahip olan aile, arkadaş grupları, kitle iletişim araçları vb. gibi birimlerden informal yönergeler alır.

Okul, bu formal yönergelerin öğretmenler aracılığıyla verildiği, sosyalizasyon sürecinde ikincil derecede önemli olan yapıdır. Okullar, topluma faydalı birer vatandaş olmak için gerekli olan beceri, yetenek ve bilgileri genç bireylere öğretmekle yükümlüdürler. Yapılan çalışmalarda, Rosenbaum (1976, ss. 120, 129) okulun, öğrencilerin becerileri üzerindeki etkisinin ciddi şekilde onların gelecekteki yaşamlarında yakalayacakları fırsatları da biçimlendirdiğini ortaya koymaktadır.

... Bunun aktarımında en önemli engel dil bariyeri, bunun bir an önce çözülmesi gerekir ki öğretmenin işi bu aktarımda kolaylaşsın, mülteci çocukların öncelikle dil kursuna alınıp, ondan sonra sınıf ortamına alınmaları gerekiyor ki, hem çocuklar kaynaşsın hem de çocuğun akademik başarısı da yükselsin. Dil kursuna alınmalı... (Katılımcı 8, Sema, 47 yaşında)

... Ben bu yüzden birinci sınıfa aldım, öbür çocuklar ikinci sınıfa olduğu için bir yıldır birliktelerdi. Ama bu yıl birinci sınıfa alınca dil önemli bir etken olarak görüldü. Değerler meselesini bu birinci sınıflarda daha önemli gördüm. Çocuklar dili, dil problemi, hakikaten dili anlamadıkları için, mesela KAVGA yolunu seçiyorlar. Giderken diğer arkadaşı Türk çocuk Suriyeliye çarpıyor, o da ona vurdu zannedip dövüyordu. Mesela Omar var benim sınıfımda bu yıl, o kadar çok çatışma yaşadığı çocuk sınıftakilerle, Ha bunu ne yaptım, mesela dil sorunu olduğunu bütün çocuklara aktardım. Sonra Omar'a birazcık da beden dilini kullandım. Dedim ki bak Omar, işte arkadaşını itiyorum ama o beni anlamıyor, yanlışlıkla yaptığını beden diliyle anlatmaya çalıştım, Ama dik hakikaten çok büyük sorun. Çocukcağız birazcık konuşur hale geldi. Bir de zaten dört kişiler, biri zaten Türkçeyi biliyor, geçen yıl birinci sınıfta kaldığı için tekrar ediyor bu yıl, onu kullandık çevirilerde, başka çözüm yoktu, çünkü beni hiç anlamıyordu, Dil sorunu hakikaten dil bariyeri önemli bir sorun, ama yaşadıkça aşıyorlar, Şimdi çok uyumlu bir çocuk oldu Omar yani...(Katılımcı 2; Can, Kadın, 45 yaşında)

Yapılan çalışmalar değerlerin aktarımında dil probleminin, göçmen çocukların eğitim süreçlerinde uyum, öğretmenle ve arkadaşlarla ilişkiler, sosyal hayattaki ve eğitimdeki başarıları üzerinde olumsuz yönde etkilediğini de ortaya koymaktadır (Gencer 2017; Taştan ve Çelik 2017; Theirworld 2017).

... Bunun aktarımında en önemli engel dil bariyeri, bunun bir an önce çözülmesi gerekir ki öğretmenin işi bu aktarımda kolaylaşsın, mülteci çocukların öncelikle dil kursuna alınıp, ondan sonra sınıf ortamına alınmaları gerekiyor ki, hem çocuklar kaynaşsın hem de çocuğun akademik başarısı da yükselsin. Dil kursuna alınmalı...(Katılımcı 9; Yaren, Kadın, 44 yaşında)

Okuldaki Rekabet ve Yarışma Sürecinin Etkisiyle Çocukların Akranlarıyla Çatışma Yaşama Olasılığı ve Bunun Çözümünde Öğretmenin Rolü

Toplumsal yapıyı oluşturan en önemli kurumlardan biri eğitimidir (Gökçe, 2019, s.171). Eğitim kurumunun içinde yer alan ve eğitimin ilk basamağını oluşturan ilkokullar ise, çocukların hem toplumsal normlarla hem de resmi organizasyon içindeki ilişkilerle ilk kez karşılaştıkları sosyalizasyon araçlarıdır. Bu bağlamda değerlendirildiğinde okul, aslında toplumun küçük bir modelidir. Türkiye’de eğitim kurumlarında Suriyeli çocukların karşılaştıkları sorunları inceleyen Uzun ve Bütün (2016)’ün çalışmalarında, göçmen çocukların sınıfta akranları tarafından dışlandıkları, yerli aileler tarafından istenilmedikleri şeklinde sonuçlara ulaşılmıştır. Çocukları dışlayan, etiketleyen akran grupları bulunmaktadır. Yerli akran grupları ve velilerin göçmenlerle arasındaki ilişki biçimleri, karşılıklı alınan tutum ve tavırlar, grupların birbirlerine uyum sağlamaları üzerinde önemli bir etkiye sahiptir (Theirworld 2017).

... O gün ben nöbetteyken bu çocuğa o sınıf saldırmıştı, fiziksel şiddet de gösterdiler, üstelik bunu yapan çok küçük bir erkek çocuğuydu. Neden bunu yaptın dediğimde; Benim kalemligimi yaladı gibi bir şeyler söyledi. Daha öncede böyle problemler olduğunda idareyle görüşmüştüm, acaba bu çocuğu benim sınıfıma alabilir miyiz, ona daha rahat bir ortam sağlayabilir miyiz diye, ancak öğretmen arkadaşımından da bir tepki gelebilir, yetersizlik hissedebilirdi, motivasyonu düşebilirdi benim sınıfımda da adaptasyon bozulabilirdi, hepsini düşündük. Rehberlik öğretmenimizde konuyla ilgiliydi, ben de hem bir annem hem çocuklarımı hem sınıfımı koruyup kolluyorum, o çocuk da bizim çocuğumuz, evladımız diye öncesinde de konuşmuştuk... Dolayısıyla benim önerimle öğrenci sınıfıma geldi. Benim öğrencilerimin yapısı da birbirlerini daha çok koruyan, çok fazla sorunu olmayan, velilerim de öyle, öğrencilerim de daha halim selim çocuklar.

O gelmeden önce çocuklarıma da anlattım, o çocuğa, bütün okul durumunu biliyor zaten, ne yapmamız gerekir diye bir alt yapı oluşturdum. Biraz dinimizden örnekler verdim, ensar muhacir kavramlarını anlattım, sadece insana değil, bir bitkiye dahi, bir kuşa dahi yardım etmemiz gerektiğini söyledim, onlar da hepsi anlattılar, yaralı bir kuş vardı, şöyleydi böyleydi, ilkokul öğrencileri, bir konu verince onu dallandırırılar. Böylece bir alt yapı oluşturdum, siz onun kardeşi olacaksınız, hatalar yapabilir, bilmeyebilir, siz onu yönlendireceksiniz dedim, Çocuklarla sürekli konuştum, onlar kendi hayatlarından örnekler verdiler, yaptıkları şeyleri anlattılar ki o gün de okulda fiziksel şiddet gören bu kız çocuğu, mahallede kendini döven çocuğa taş atıyor ve kafasını yarıyor. Bu çocuk sürekli itilen kakılan dışlanan bir çocuk. Her kesimle konuştum, ailesini çağırdık, babaannesi geldi, ailesi zaten dağılmış, annesi başka biriyle evlenmiş, çocukları bırakmış, şiddet var evde, babası başka bir kadın getiriyor eve, travmatik durumlar yaşamış bir çocuk. İşte sonuç olarak çocuk artık bizim sınıfımızda (Katılımcı 8, Sema, Kadın, 47 yaşında)

Yine bir başka çalışmada Entzinger ve Biezeveld (2003), yerli velilerin göçmen çocukların kendi okullarında eğitim almasını istemedikleri sonucuna ulaşmışlardır. Bizim çalışmamızda da benzer sonuç ortaya çıkmıştır. Onların girdikleri bu çatışma süreçlerinden çıkmalarında öğretmenlerin önemli rol oynadıkları görülmektedir.

.... Veliler ve öğrencilerle birçok etkinlikler yaptık.3 yıl önce başladı süreç, bizim okulumuza 300’e yakın bir öğrenci gelmişti. Bunlar tabiki dışlanan öğrencilerdi. İstenmeyen öğrencilerdi,

veliler açısından öğrenciler açısından öğretmenler açısından da aynı şekilde zor süreçlerdi. Ama iş sadece çocuklarla değil velilerle de birşeyler yapmamız gerektiğine beni götürdü. Uyum süreci olarak düşünmedim ama farkında olmadan bunları birbirleriyle temas ettirmemiz gerektiğini düşündüm ve “Annem de Okulda” etkinliği düzenledim. Amacım etkinlik sırasında, velileri temas ettirmektir. Velilerimi sınıfa davet ettim, bir etkinlik yapmak istiyorum, amacım size eski öğrencilik günlerinizi hatırlatma, çocukların sıralarında eski günlerinize dönmenizi istiyorum diyerekten bütün velilerimi davet ettim. Velilerin hepsi etkinliğe katılmak istemeyebilirdi. O yüzden dedimki herkes bir ürün yapacak süre bittiğinde bunu kendi çocuğu sınıfa geldiğinde ona hediye edecek dedim. Veli çocuğunun boynu bükük kalmaması için buna katılacaktı, onun böylece sürece dahil olmasını katılmasını sağladım. Basit böyle kağıt katlama, boyama, velilerin yapabileceği böyle küçük küçük malzeme küpleri hazırladık... Velilerime dağıttım, bir de şunu istedim, her velinin kendi öğrencisinin yerine oturmasını istiyorum dedim. Amacım da orada Suriyelilerle Türklerin kümeleşmesini engellemektir. Ve böylece herkes geldi yerine oturdu. Suriyelilerle Türkler yan yana geldiler. Bundan çok zevk aldılar, orada birbirleriyle temas ettiler. Onun da sadece bir insan olduğunu anladılar, biraz ön yargılarını kırmış oldular. Ben bunu iki yıl boyunca uyguladım. (Katılımcı 3, Ayşegül, Kadın, 44 yaşında)

... Yarışma ve rekabete giriyorlar, evet. Giriyorlar ders anlamında. Mesela ben yıldız veriyorum, gülen yüz veriyorum, Stickerlar yapıştırıyorum defterine, diyor ki işte, bak ben de yaptım, halbuki ben tahtaya çözümünü yaptıktan sonra defterine geçiriyor, ben çözümünü vermeden önce değil, ama diyor ki, ben yaptı örtmen ben yaptı? Ama bazen ona da yapıştırıyorum. Ama yapıştırınca o zannediyor ki her seferinde ona yapıştıracağım, sonra işte anlatıyorum, aslında evet rekabete giriyorlar, ya da işte, oyun oynuyoruz mesela ben ebe olmak istiyorum, ben hiç ebe olmadım diyor, artık yarım yarım Türkçe de konuşur hale geldiler. Bence rekabet var. Nasıl bizim çocuklarımız arasında rekabet varsa onlar da kendilerini dahil ediyorlar bu rekabete. Bunun için getirdiğim çözüm, dramalar yapmak ya da diyorum ki; işin kuralı bu, bak diğer Türk çocuk, ona da yapmadığını gösteriyorum, o da ben yaptıktan sonra yaptı, ona da yapıştırmadım sticker’i diyorum, o şekilde çözmeye çalışıyorum, yani kural ne ise, tüm çocuklara aynı kuralı uygulayınca zaten, bir süre sonra evet diyor ve öğreniyor yani... (Katılımcı 7, Dilek, Kadın, 45 yaşında)

Mülteci Çocukların Sosyalleşme Sürecinde Öteki Olmamak İçin Benzeşme Sürecine Girmelerinde Öğretmenin Rolü

Yerli çocukların, göçmen çocukları ötekileştirme eğiliminde oldukları, bu durumun göçmen çocukların uyumunu, okula katılımlarını negatif yönde etkilediği görülmektedir (Pryor 2001). Çalışmamızda bu ötekileştirme süreçlerinden çocukları yine öğretmenin, yakın davranışlarının, kullandığı kaynaştırma tercihlerinin, empati yeteneğinin koruduğu ve içinde oldukları yapıyla çocukların öğretmenin etkisiyle kaynaştıkları ve benzeşme sürecinin işlediği görülmektedir.

... Eğer sınıfta o uyumu yakalarsak, daha önceki gittiğim sınıfta uyum güzeldi tabi, bunlar birinci sınıf olunca, mesela Suriyeli çocuklar teneffüslerde hep Suriyeli çocuklarla oynadılar ilk etapta, hep onlar. Bu sefer tabii dili de kolay öğrenemiyor çocuk, teneffüste mesela diğer sınıftaki Suriyelilerle. Sonra ben aile ziyaretleri de yaptım evlere, dönem başında, dedimki yani çocukları, çünkü Suriyeli aileler çocukları sokağa da salmıyorlar, hani tepki alırlar, korkuyorlar diye, sokakta çocuklar oynayamıyordu diğer Türk çocuklarla, bu yüzden de aslında Türkçeyi sadece okulda öğreniyorlar. Mahallede çıksa mesela, oynasalar, öyle aileler var oynayan çocuklar, onlar öğrenmişler ama bu benim hiç bilmeyen korkmuş, hiç dışarıya salmamış çocukları, ee evlerinde de Arapça televizyonu kullanıyorlar, tabii çocuk nasıl öğrensin. Sonra teneffüslerde dedim ki çocuklar teneffüslerde böyle gruplaşmayacaksınız,

herkes, önce bizim sınıfımızla kaynaşacak, sonra dışarıdaki öğrencilerle arkadaş olursunuz dedim, onlar şimdi bugün beden eğitiminde baktım, hepsi oynuyor. Yani Türk çocuklarla hepsi kaynaşıyorlar ki benzeşme davranış itibarıyla bilmiyorum ama tabiki bence uyum sağlayacaklardır yani. (Katılımcı 10, Sonat, Kadın, 43 yaşında)

... Geziler yaptık. Ücretsizdi yine onlarda karma gezilerdi. Türk ve Suriyelilerle. Öğrencilerle sınıfta grup oyunları yaptım. Şimdi hiç çatışma olmuyor diyemem. Ama artık Suriyeli Türk çatışması değil de, Suriyeliden ziyade artık Ahmet oldular, Kamar, Kevser oldular, adları öne çıktı. Yani biraz kabullendiler. Ben bir göçmen kızyım, Almanya'da okudum büyüdüm, ben dışlanmadım, kabul gördüm orada, oradaki çocukluk günlerimi hatırladığım için, onlara hep empati ile yaklaştım. (Katılımcı 3, Ayşegül, Kadın, 44 yaşında)

Yorum ve Tartışma

Çalışma, çocukların sosyalizasyon süreçleri içinde yer alan yakınlaştırmacı süreçler (uyum, işbirliği ve bütünleşme) ile uzaklaştırmacı süreçler (rekabet ve çatışma) içine girmelerinde, öğretmenlerin rolü üzerine odaklanmaktadır. Bu süreçler üzerinden sonuçlar değerlendirildiğinde, öğretmenlerin etkileşimlerinde yakınlaştırmacı süreçleri kullandıkları, farklılıkları yönetme becerisine sahip oldukları ve bu çocukları başarılı bir şekilde eğitim hayatına dahil ettikleri görülmektedir. Bu sonuç, eğitimin çok kültürlü ve bütüncül yaklaşımlar çerçevesinde ele alınmasının önemli olduğunu ortaya koyan çalışmaları da (Taylor ve Sidhu, 2012) desteklemektedir.

Çalışmamızda yakınlaştırmacı süreçlere öğretmenleri tarafından yönlendirilen çocukların, çevreleriyle bütünleşme eğilimi içinde olduklarını, uyumlu ilişkiler kurduklarını, kendilerini kolaylıkla ifade edebildiklerini, akranlarıyla ve öğretmenleriyle işbirliklerine yatkınlıklarının arttığını, kuralları daha kolay öğrenebildiklerini, toplumsal ve kültürel değerleri daha kolay kabullendiklerini görmektedir. İlişkilerinde çocukları uzaklaştırmacı sürece yönlendirmenin, rekabet ve etiketleme içine sokmanın, onların toplumla ve çevreleriyle olan etkileşimlerini olumsuz etkilediği, bunların çocukların uyumsuz sosyal davranışlar göstermelerine sebep olduğu görülmektedir.

Öğretmenlerin göçmen çocuklarla olan iletişim biçimlerini inceleyen Hones (2002), öğretmenin empati yeteneği üzerinde önemle durmaktadır. Bu bağlamda bizim çalışmamızda da göçmen çocukların topluma kazandırılmalarında, yakınlaştırmacı süreçler üzerinden onlarla etkileşim kuran, empati yeteneğine sahip, koruyucu bir üslup kullanan öğretmenlerin, çok önemli bir rol oynadığı tespit edilmektedir. Göçmen çocukların yaşadıkları tüm dezavantajlara rağmen, dil farklılığı, yabancı bir ülkeden gelme, farklı değer ve normlarla çerçevelenmiş davranış örüntülerine sahip olma, etkileşimde yerli çocuklar tarafından önyargı ve etiketlere maruz kalma vb. onların uyum süreçlerini zorlaştırırsa da bu alanda öğretmenlerin çok önemli bir sorumluluk taşıdıkları ve bu dezavantajları avantaja dönüştürme noktasında mihenk taşı oldukları görülmektedir.

Sonuç

Bu çalışma mülteci çocukların sosyalizasyon süreçleri içinde yer alan yakınlaştırmacı süreçler (uyum, işbirliği ve bütünleşme) ile uzaklaştırmacı süreçlere (rekabet ve çatışma) içine girmelerinde, öğretmenlerin rolü üzerine odaklanmaktadır.

Araştırma, İzmir Valiliği İl Milli Eğitim Müdürlüğü'nün 1200188877-604.01.02_5297847 sayılı 11/03/2020 tarihli izniyle uygulanmıştır. Araştırmanın evrenini İzmir'de bulunan ilköğretim okulları oluşturmaktadır. Bu evren içinden İzmir, Buca Recep Ersayın İlköğretim okulu, sahip olduğu mülteci öğrenci sayısının yüksekliği sebebiyle örneklem grubu olarak seçilmiştir. Çalışma bu okulda görevli olan ve çalışmaya katılmayı kabul eden 10 öğretmen ile 11-21.Mart.2020 tarihleri arasında gerçekleştirilmiştir.

Mülteci çocukların sosyalizasyon süreçlerinde öğretmenlerin rolünü ortaya koymayı amaçlayan bu araştırma, nitel bir çalışmadır. Çalışmanın araştırma modeli, tarama modeli yaklaşımıdır. Bu model, var olan bir durumu, olayı, konuyu ya da kişiyi olduğu şekliyle betimler. Seçilen bu model ile çalışmamızda,

olay, durum ve kişileri hiç değiştirmeden, deneysel anlamda onlara etki etmeden, oldukları gibi tanımlamak amaçlanmıştır. Çalışmada olgubilim araştırma deseni seçilmiştir.

Araştırmaya dahil olan öğretmenlerle yapılan derinlemesine mülakatlarda göçmen çocukların uyum süreçlerinde dil bariyerinin onları olumsuz etkilediği elde edilen bu sonucun alan literatüründe de elde edilen sonuçlarla benzer nitelikte olduğu görülmektedir.

Çalışma öğretmenlerin çocukların okula uyum süreçlerinde olumlu rol oynadıklarını, sahip oldukları göçmen çocukları koruyucu dilin, onların toplumla bütünleşmelerinde önemli rol oynadığı ortaya koymaktadır. Göçmen çocukların, akranları tarafından dışlandıkları, yerli aileler tarafından istenilmedikleri şeklinde elde ettiğimiz sonuçlar da alan literatüründe sıklıkla rastlanılan sonuçlardan biridir. Yerli akran grupları ve velilerin göçmenlerle kurdukları olumsuz ilişki biçimleri, karşılıklı alınan negatif tutum ve tavırlar karşısında öğretmenin seçtiği etkileşim tipleri ve kullandığı yöntemler, göçmen çocuklarda önemli bir etkiye sahiptir. Çalışmamızda çocukları bu ötekileştirme süreçlerinden yine öğretmenin yakın davranışlarının, kullandığı kaynaştırma tercihlerinin, iletişimde seçtiği koruyucu, sahiplenici dilin ve empati yeteneğinin koruduğu sonucuna ulaşılmaktadır.

Kaynakça

- Aronson, E., Wilson T. ve Akert R. (2012). *Sosyal psikoloji* (Çev. O. Gündüz). İstanbul: Kaknüs Yayınları.
- Bilgin, N. (2014). *Sosyal bilimlerde içerik analizi*. Ankara: Siyasal Kitabevi.
- Coser, L., Rpha A.R., Steffan P.A. ve Moch S.L. (1983). *Introduction to sociology*, ABD: J. B. Lippincott Company.
- Demir, N. (2019). *Birey, toplum, bilim: Sosyoloji temel kavramlar*. Ankara: Turhan Kitabevi.
- Entzinger, H. ve Biezeveld R. (2003). Benchmarking in Immigration Integration. *European Research Center on Migration and Ethnic Relations*. Rotterdam: Erasmus University.
- Gencer, T.E. (2017). Göç ve eğitim üzerine bir değerlendirme. *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 10(5), 838-851.
- Goslin, D.A. (Ed.). (1971). Introduction. *Handbook of socialization theory and research*. U.S.A.: Rand Mc Nally&Company.
- Gökçe, B. (2019). *Türkiye'nin toplumsal yapısı ve toplumsal kurumlar*, Ankara: Savaş Yayınevi.
- Hollingshead, A.B. (2007). *Elmtown's youth: The impact of social classes on adolescents*. Rotterdam: Case Press.
- Hones, D.F. (2002). *American dreams, global visions: Dialogic teacher research with refugee and immigrant families*. NJ: Erlbaum.
- Kinloch, G. (2014). *Sosyolojik teori*. Ankara: Birleşik Yayınevi.
- Parsons, T. (1965). *The social Ssystem*. ABD: The Free Press, Collier Mac Millan Ltd.
- Pryor, B.C. (2001). New immigrants and refugees in American schools: Multiple voices, *Childhood Education*, 77(5), 275-283.
- Rosenbaum, J. E. (1976). *Making inequality: The hidden curriculum of high school tracking*. New York: Wiley.
- Sakallı, N. (2001). *Sosyal etkiler*. Ankara: İmge Kitabevi.
- Shipman, R. (1968). *Sociology of the school*. London: Longman Group Ltd.
- Taştan, C. ve Çelik Z. (2017). *Türkiye'de Suriyeli çocukların eğitimi: Güçlükler ve öneriler*. Ankara: Eğitim-Bir-Sen Stratejik Araştırmalar Merkezi Yayını.
- Taylor, S. ve Sidhu R. (2012). Supporting refugee studens in school: What constitutes inclusive education? *International Journal of Inclusive Education*, 16, 39-56.
- Theilheimer, R. (2001). Bi-directional learning through relationship building: Teacher preparation for working with families new to the United States. *Childhood Education*, 77(5), 284-288.
- Yıldırım A. ve Şimşek H. (2011). *Sosyal bilimlerde nitel araştırma yöntemleri*. Ankara Seçkin Yayıncılık.
- Zastrow, C. ve Kirst-Ashman K. (2014). *İnsan davranışı ve sosyal çevre*. Ankara: Nika Yayınevi.

İnternet Kaynakları:

- Mültteciler.org sayfası içinde 25. Ekim 2020 tarihinde <https://multteciler.org.tr/turkiyedeki-suriyeli-sayisi/> adresinden erişildi.
- Unicef Türkiye sayfası içinde Çocuk Haklarına Dair Sözleşme 25.Ekim.2020 tarihinde <https://www.unicef.org/turkey/çocuk-haklarına-dair-sözleşme> adresinden erişildi.